

Josef Kolmaš

Suma
tibetského
písemnictví

Argo **X**

Zrcadlo králů, anebo přesněji *Zrcadlo osvětlující královské rody* (**Rgjal-rabs gsal-ba'i me-long**), je reprezentativní dílo tibetské historické literatury. Jeho autor, sakjaský mnich Sönam Gjalchän (1312–75) je vytvořil roku 1368, vycházejí přitom zčásti z ústního podání, zčásti z dostupných mu starších písemných pramenů. Pro svou stránku obsahovou a formální bývá tato kronika evropskými tibetology nazývána „historií Tibetu *par excellence*“ (Luciano Petech) či „prototypem tibetského dějepisce“ (Giuseppe Tucci). Autor v ní metodou svérázného tibetského *Dichtung und Wahrheit* představuje v osmnácti kapitolách dějiny Tibetu od nejstarších jejich mytologických a legendárních počátků až do druhé poloviny 14. století a doplňuje je ději v Tibeťanům tehdy známém světě. Začíná buddhistickým výkladem o vzniku světa, nastiňuje posloupnost dávných indických rážů až do příchodu Siddhárthy Gautamy, potomního Buddha Šákjamuniho, na svět a šíření jeho svaté nauky. Potom následují kapitoly líčící děje Číny, Mongolska a Tanguťska a vyprávějící o blahodárném působení božského patrona tibetské země, bódhisattvy Avalókitéšvary. Na originální výklad o původu Tibeťanů z opičích prapředků navazuje legendami opředený životopis zbožštěného krále Songcän Gampa (605–50) s podrobným vypsáním jeho civilizační úlohy v tibetské společnosti – uvedení indického písma a vzdělanosti, stavění chrámů, navázání kontaktů se sousedními zeměmi atd. Závěrečná část pojednává o dynastických dějinách Tibetu od poloviny 7. století do autorovy současnosti.

K nejoblíbenějším částem knihy patří sedmá kapitola, pojednávající o původu Tibeťanů z opičího prapředka, a kapitola třináctá, líčící kterak se tibetský ministr Gar ucházel pro svého krále o ruku čínské císařské dcery.

a. O původu Tibeťanů z opice a skalní rákšasí

Starší Tibeťané si o původu svého rodu vypracovali důmyslnou a originální teorii o praotci opičákovi a pramáti skalní rákšasí, již nevědomky o tisíciletí napřed anticipovali známou Darwinovu teorii o opičích předcích člověka.

Vznešený Avalókita potom zavázal jednoho opičáka, který uměl dělat zázraky, sliby zbožného laika a vyslal ho do Sněžné země tibetské věnovat se rozjímání.

Když tam opičák, sedě na červené skále, přemítal o myšlence osvícení, o soucitu a milosrdenství a prokazoval úctu hlubokému učení o prázdnotě, přistoupila k němu karmou sužovaná skalní rákšasí a naznačovala mu četnými posuňky svoji smyslnou žádostivost, načež se vzdálila.

Později táž skalní rákšasí na sebe vzala podobu ženy a opičákovi pravila:

„Ty a já, buďme si mužem a ženou!“

Opičák jí odvětil: „Já jsem zbožným laikem vznešeného Avalókity. Stanu-li se tvým mužem, poruším své sliby.“

Skalní rákšasí odpověděla:

„Nestaneš-li se mým mužem, čas mého žití končí!“ To řkouc, ulehla vedle opičáka.

Pak opět vstala a pronela k němu tato slova:

„Běda, ó Velký opičí králi!

Rozpomeň se trochu na mne a dopřej mi sluchu!

Silou svých dřívějších skutků jsem se narodila do rodu rákšasí.

Žene mne k tobě veliká touha a vášně,

obléhám tě silou chťice a přeji si tebe.

Nestanu-li se tvojí ženou,

spolčím se s některým rákšasou.

Den co den usmrtíme deset tisíc živých bytostí,

noc co noc spořádáme tisíc tvorů.

A poté, co přivedeme na svět bezpočet rákšasat,

promění se toto Sněžné království Tibet
v jediné sídlo démonů rákšasů.

Živé bytosti, ať nacházející se kdekoli, budou rákšasy pohlceny.
Rozpomeň se proto na mne a měj nade mnou slitování!"

Pravic ta srdceryvná slova, dala se do pláče. Tu si bódhisattva opičák pomyslel: „Jestliže se stanu jejím mužem, poruším své sliby; jestliže se jím nestanu, vzejde z toho mnoho zla.“

I přenesl se vmžiku na horu Pótal, kde stanul před Vznešeným a takto ho oslovil:

„Ó, slitovný Ochránce tvorstva!
Jako vlastní život střežím sliby zbožného laika,
avšak rákšasí démonského rodu, posedlá vášní,
žalostně naříká a běduje,
okolo mne se točí chtějí mne připravit o sliby.
Jak se k ní mám zachovat, abych dodržel své sliby?
Milostivý Ochránce, Slitovníku, prosím o tvé účastenství.“

Když byl přednesl svou prosbu, zazněla z úst Vznešeného slova: „Staň se mužem skalní rákšasí!“ Zároveň i bohyně Bhrkutí a bohyně Tára z oblohy volaly: „To je velmi skvělé!“

Poté Vznešený poželhal sňatku opičáka se skalní rákšasí, ze kterého mělo pro tuto Sněžnou zemi tibetskou vzejít trojí dobrodiní

- v budoucnu tam bude hlásáno a šířeno Buddhovo učení a udrží se tam dlouhou dobu;
- budou se tam nepřetržitě objevovat „přátelé ctnosti“, kaljánamitrové;
- otevřou se tam poklady drahokamů a štěstí a hojnost se rozšíří do deseti stran.

Opičák a skalní rákšasí žili potom jako manželé a přivedli na svět šest opiček. A protože každá z nich přišla z jiného ze šesti stavů existence, bylo i jejich chování odlišné. A tak:

- opička, která byla vržena do života ze světa bytostí v pekle (naraka, ňalwa) měla černý obličej a uměla velmi dobře snášet útrapy;
- opička, která byla vržena do života ze světa hladových duchů

- (préta, jidag), měla ošklivý obličej a pořád bažila po jídle;
- opička, která byla vržena do života ze světa zvířat (tirjak, dündo), byla tupá a nemotorná;
- opička, která byla vržena do života ze světa lidí (manušja, mi), byla velmi chytrá, leč bojácná;
- opička, která byla vržena do života ze světa polobohů (asura, lhamajin), byla zlomyslná a velmi závistivá;
- opička, která byla vržena do života ze světa bohů (déva, lha), byla snášenlivé povahy a měla dobré srdce.

Poté otec bódhisattva opičák odvedl těch šest opiček do lesa zvaného „Ptačí shromaždiště“, kde byly ovocné stromy, a ponechal je tam tři roky.

Když se po třech letech přišel na ně podívat, uviděl, že se působením karmy rozmnožily na pět set opiček! Tím také zmizelo všechno ovoce a nic jiného tam k jídlu nebylo. A třebaže rodiče sami neměli co do úst, opičky k nim volaly: „Táto, co budeme jíst? Mámo, co budeme jíst?“ – a vysílené a zubožené natahovaly k nim ruce.

Tehdy bódhisattva opičák rozvažoval u sebe takto: „To přece nemůže být proto, že jsem upadl v moc hříchu! Opiček je tu proto tolik, že jsem splnil příkaz Vznešeného“, – a vmžiku se přenesl na horu Pótal, kde Vznešenému přednesl tuto prosbu:

„Běda!

Nevěděl jsem, že mě manželství uvrhne do žaláře sansáry, netušil jsem, že mne žena démonka ošálí a vlastní děti mne stáhnou do bahna sansáry. Neuvědomil jsem si, že chtějí je jedovatý list; byl jsem podveden, když jsem se ze soucitu poddal vášni. Jsem spoután vášní a hromada běd se na mne rítí; okusil jsem jed hříchu a stihla mne pohroma špatné karmy; leží na mně hora útrap.
Běda, přeběda! Milosrdný Ochránce a Slitovníku, co mám teď dělat, abych svoje děti uživil?
Z vůle Vznešeného jsem takhle dopadl – dnes je to tady jako v tvrzi hladových duchů

a v budoucnu nás nepochybně čeká zrození v pekle.
Proto tě prosím, vezmi nás pod svou láskyplnou ochranu!"

Vznešený na tuto prosbu odpověděl:

„Já ochráním tvoje potomstvo.“ To řka, povstal, v úzlabinách hory Méru nabral ječmene, pšenice, hrachu, pohanky a ovsu a vysypal to na zem. Země se tak naplnila úrodou vzešlou bez orání. Potom bódhisattva opičák přivedl na to místo opičky, nabídl jim úrodu vzešlou bez orání se slovy: „Teď jezte!“ – Odtud se tomu místu říká „Hora Jez!“ – Zodang Gongpori.

Když se opičky dosyta najedly úrody vzešlé bez orání, začala se jim zkracovat srst a zmenšovat ohony. A když ovládly řeč, staly se z nich lidé. Potravou jim byla úroda vzešlá bez orání a oděvem listy stromů.

A tak lidé v Sněžné zemi tibetské pocházejí dílem z otce opičáka a dílem z matky skalní rákšasí a dělí se do dvou druhů.

Ti, kteří jsou z rodu bódhisattvy opičáka, mají po otci snášlivou povahu, jsou upřímně věřící, velice soucitní a velmi pracovití, milují ctnost a vyznačují se výřečností a ušlechtilou mluvou. – To je otcovo plémě.

Ti, kteří jsou z rodu matky skalní rákšasí, se vyznačují velikou chlípností a hněvivostí, sklonem k obchodování, honbou za ziskem, velkou chamtivostí a soutěživostí, hlasitě se smějí, jsou fyzicky zdatní a odvážní, v práci ani na okamžik neochabují, hlavu mají plnou nápadů, v jednání jsou zbrklí, jsou hojně sužováni „pěti jedy“, libují si v poslouchání řečí o chybách druhých a jsou popudliví. – To je matčino plémě.

Tehdy se hory proměnily v lesy a všechna údolí se naplnila vodou. Když bylo otevřeno rameno řeky Kongčhu, stekla se tam všechna voda, kterou Kongčhu pojala.

Potom byly všechny pláně obráceny v obdělávaná pole a bylo postaveno mnoho měst. Zanedlouho nato přišel vladař Ňathi Cänpa a stal se tibetským králem. Ten prý uskutečnil rozdělení lidí na pány a poddané.

*

b. Námluvy krále Songcän Gampa (O pozvání čínské nevěsty Wen-čcheng kung-ču)

[Úvod]

Poté ministr Gar opět předstoupil před krále a požádal ho řka: „Protože má být pozvána také čínská princezna, prosím o příkaz k cestě.“

Král mu tedy znovu vydal sedm zlatých mincí se slovy: „Toto budiž mým zvacím darem.“ K tomu přidal vzácné brnění vykládané smaragdy a pravil: „Toto věnuj čínskému císaři jako odměnu za princeznu!“ Potom mu ještě dal jedno plné de zlatého píska a řekl: „Toto použij na cestovní útraty tam!“ A pokračoval: „Až jejich král vysloví třikrát po sobě tři různé požadavky, tehdy mu odevzdej jednu po druhé tyto věci!“ – a dal mu tři úřední svitky.

Když byl Gara takto vybavit vším potřebným na jeho nynější misi – oděvy, šperky a tak dále, jakož i mnohým nákladem naloženým na velbloudech, mulech a dalších zvířatech –, pravil: „Kamkoli se budete po nebezpečných cestách do Číny ubírat, odříkávejte ve dne v noci modlitby k ctihodné Táře!“

Gar poté vzal vše, co mu král daroval a vedl karavanu nákladních zvířat spolu se stovkou hodnostářů na koních. Bylo to v mužském roce ohně a opice, ve čtvrtém měsíci a osmém dni, který se kryl s objevením se hvězdy Tišja, když se průvod vydal do Číny.

Nakonec karavana dorazila k bráně paláce Ťi-siang-men v čínském sídelním městě Šen-ťing, kde přebýval čínský císař Tchaj-cung. V tom městě je na sto tisíc lidských příbytků. Každá strana městských hradeb se táhne v délce jednoho denního pochodu. Jsou tam také čtyři velké brány a město už jen na pouhý pohled vyvolává údiv a nahání hrůzu. Tam se také dostavila stovka jízdních hodnostářů indického dharmarádži, aby požádali o ruku čínské princezny. Přibyla rovněž stovka jízdních hodnostářů od válečného krále Gesara, aby usilovali o ruku princezny. Přijela i stovka jízdních hodnostářů od bohatého krále Persie, aby požádali o ruku princezny. A konečně dostavila se i stovka jízdních hodnostářů od mongolského krále z Bhatahoru, aby se ucházeli o ruku princezny. K čínskému císaři se tak sjelo na ko-

OBSAH

Část 1.

Tibetská literatura z ptačí perspektivy	7
Úvod	9
Vznik tibetského písemnictví	10
Tradiční žánrové členění tibetského písemnictví	13
Významná díla tibetského písemnictví podle století	14
VII.–VIII. století	15
IX.–XIV. století	18
XV.–XVI. století	25
XVII. století	30
XVIII. století	34
XIX. století	41
XX. století	49
Bibliografie	69
a. Obecně k tibetské literatuře	69
b. Bibliografické odkazy	73
c. Rejstřík autorů, titulů a reálií	83
Výběr z tibetského písemnictví v českých a slovenských překladech	100

Část 2.

Z tibetského klasického písemnictví	105
1. <i>Jádro transcendentální moudrosti</i> (z Kandžuru)	107
2. Chválospev dvanáctich skutkov (z Tandžuru)	112
3. Z tibetských dháraní	116
4. Ako Mahásattva obetoval svoje telo tigrici (zo <i>Sútry o mudrcovi a hlupákoví</i>)	119
5. Z Tibetské knihy mrtvých	126
a. Vážení skutků	126
b. Spontánní vysvobození skrze pozorování příznaků smrti	127
c. Modlitba k buddhům a bódhisattvům o pomoc ..	144
d. Základní strofy o šesteru bard	146
e. Modlitba za vysvobození z nebezpečných cest bardem	148
f. Bardová modlitba zvaná Útočiště před strachem ..	150
6. Z kroniky <i>Zrcadlo králů</i>	156
a. O původu Tibeťanů z opice a skalní rákšasí	157
b. Námluvy krále Songcän Gampa	161
7. Z <i>Vyprávění o královnách</i>	192
8. Ze <i>Života Marpy Překladače</i>	196
9. Z tvorby básníka Milaräpy	199
a. Píseň božstvům údolí Drahocenné červené skály ..	200
b. Píseň o sněhu	202
c. Píseň o uskutečňování Dharmy	206
d. Porozumění Konečné pravdě Dharmy	208
e. Píseň o sansáre	213
f. Milaräpův testament	215
10. Z duchovních rad Mistra Gampopy	220
11. Z <i>Pokladnice moudrých rčení</i> Sakja-pandity	223
12. Z chvalo zpěvů na Sakja-panditu	233

Část 3.

Z tibetské lidové slovesnosti 237

1. Z tibetské lidové poezie 239
2. Z milostných slok 6. dalajlamy Cchangjang Gjamccha 259
3. *Z Mysteria o životě a zmrtvýchvstání krásné paní Nangsy* ... 272
  - a. Nangsiny zasnuby 272
  - b. Setkání s lamou přestrojeným za žebráka 277
  - c. Podobenství o špercích a šatu 281
  - d. Píseň o tkalcovském stavu 284
  - e. Píseň o pomíjivosti života 287
4. *Bajka o ptácích a opicích* 291
5. Z koše tibetských pohádkových příběhů 322
  - Králíkova pomsta 322
  - Zaječí pysk 323
  - Pomstěná zaječice 325
  - Král Psí pytel 327
  - Jak král na Nový rok vynadal služebníkům 329
    - Künga a Dordže, aneb kterak se zlato v písek proměnilo 330
    - O převoru, který zle doplatil na svůj podvod 332
    - Létající stroj 335
    - Proč mají Tibeťané v takové oblibě píšťalu 336
6. Z anekdotických příběhů akhu Tönpy 341
  - Akhu Tönpa a boháč 341
  - Akhu Tönpa kácí ořech 342
7. Hrst tibetských přísloví a prúpovídek 344

Část 4.

Ze soudobé čínské tvorby s tibetskými náměty 347

1. Taši Dawa, Malá noční serenáda při návratu 350
  2. Taši Dawa, Před žltým domem 358
  3. Ma Ťien, Ženské nebe 366
- Poděkování 379

JOSEF KOLMAŠ

SUMA TIBETSKÉHO PÍSEMNICTVÍ

Přebal navrhl Pavel Růt.
Odpovědný redaktor Pavel Růt.
Technický redaktor Milan Dorazil.
Sazbu zhotovil Vladimír Fára.
Vydalo nakladatelství Argo,
Milíčova 13, 130 00 Praha 3,
e-mail: argo@iargo.cz,
<http://www.kosmas.cz/argo>,
roku 2004 jako svoji 697. publikaci.
Vytiskl Protisk – České Budějovice
Vydání první.

ISBN 80-7203-592-4

Naše knihy distribuuje firma Kosmas, Lublaňská 34,
120 00 Praha 2, tel./fax: 222 51 54 07,
e-mail: kosmas@kosmas.cz.
Knihy je možno zakoupit
v internetovém knihkupectví
www.kosmas.cz.